Mirosław Minkina, *Rosja–Zachód. Walka o wpływ*

Oficyna Wydawnicza Rytm, Warszawa 2017, 200 ss.

DOI: 10.19195/1643-0328.25.15

Postępowanie Rosji, szczególnie w kontekście prowadzonej przez nią polityki budowania silnej pozycji na arenie międzynarodowej oraz poszerzania strefy swoich wpływów, zawsze budziło zainteresowanie wielu badaczy zajmujących się szeroko rozumianymi naukami politycznymi. Państwo to, będące swoistym pomostem pomiędzy Wschodem i Zachodem, postrzegane było w ciągu całej swojej historii jako supermocarstwo oraz jeden z gwarantów światowego bezpieczeństwa i układu sił, ale także jako podmiot ekspansywny, dążący do ciągłego poszerzania swojego stanu posiadania i potrafiący być — w kontrze do wypełnianej przez niego roli strażnika międzynarodowego porządku — jednym z jego największych destabilizatorów. Wydarzenia mające miejsce w roku 2014, czyli naruszenie wypracowanego po II wojnie światowej ładu poprzez aneksję Krymu, ożywiły ponownie zainteresowanie polityką rosyjską, zwłaszcza jej założeniami oraz realizacją na gruncie europejskim i światowym.

Temat ten doczekał się wielu opracowań analizujących przyczyny powrotu Rosji i jej przywódcy do polityki ekspansywnej. Wśród prac autorów zagranicznych na szczególną uwagę zasługuje książka Marcela van Herpena *Wojny Putina*, w której autor stawia tezę o ekspansywności i przywiązaniu do imperialnych wartości jako nieodłącznych cechach Rosji, niemożliwych do wykorzenienia. Wiele pozycji dotyczących obecnej polityki rosyjskiej ukazało się także w Polsce — wśród nich dominują prace, które również prezentują Rosję jako państwo agresywne, gotowe dla podniesienia swojej pozycji na arenie międzynarodowej naruszać ład oraz prawa podmiotów pomniejszych. Do tego rodzaju analiz należą książki T. Święchowicza *Imperium zła* oraz J. Szaniawskiego *Imperium zła. Rosja przeciw Polsce i Europie*, otwarcie nazywające kraj Putina państwem imperialnym. Wśród prac skupiających się na wewnętrznych problemach państwa rosyjskiego wymienić można książkę T. Kisielewskiego *Schyłek Rosji*. Warto wspomnieć również pracę Pawła Rojka *Przekleństwo imperium. Źródła rosyjskiego zachowania*, w której autor próbuje zrozumieć współczesną politykę rosyjską w kontekście jej korzeni, powiązanych z tradycjami Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. Przedstawione pozycje prezentują różne aspekty współczesnej Rosji, jej polityki zagranicznej oraz ustroju wewnętrznego. Na ich tle wyróżnia się książka autorstwa Mirosława Minkiny, profesora Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, *Rosja–Zachód. Walka o wpływ*. Koncentruje się ona na kwestii rywalizacji Rosji z szeroko rozumianym Zachodem pod przewodnictwem USA na płaszczyznach: politycznej, ekonomicznej oraz wojskowej. Profesor Minkina jest autorem wielu książek i artykułów poświęconych tematyce rosyjskiej, w których prezentuje współczesne stosunki między różnymi podmiotami władzy w tym państwie (np. *FSB. Gwardia Kremla*, wyd. 2016) oraz stosunek elit rosyjskich do aktualnej sytuacji międzynarodowej (np. *Imperialna gra Rosji*, wyd. 2016).

Głównym zadaniem prezentowanej w tej recenzji publikacji jest — według autora — charakterystyka współczesnej Rosji i wytłumaczenie jej zachowania, szczególnie w ramach współpracy z Zachodem (s. 8). Książka podzielona jest na cztery rozdziały, z których każdy poświęcony jest innej kwestii. Rozdział pierwszy i drugi („Współczesna Rosja” oraz „Rosja w globalnym świecie”) prezentują Rosję niejako od środka, czyli opisują wzajemne relacje między poszczególnymi organami władzy, proces podejmowania decyzji oraz specyficzną rosyjską mentalność, na którą składa się bardzo wiele czynników (np. kult zwycięstwa w II wojnie światowej, poczucie wyjątkowości oraz przywiązanie do rządów silnej ręki). Sposób przedstawienia zagadnień związanych z kwestią samoidentyfikacji Rosji współczesnej oraz jej postrzegania światowego porządku nie jest — moim zdaniem — trafnym posunięciem. Rozdział pierwszy pełen jest tytułów i podtytułów o charakterze zbyt ogólnym (np. „Rosja Putina”), w których autor stara się przedstawić istniejący obecnie system władzy (np. wszechwładzę resortów siłowych). Tytuły powinny być bardziej skonkretyzowane. Minusem tej części publikacji jest także nadmierne rozbudowanie części poświęconej relacjom między rosyjskimi organami władzy (s. 9–25). Zagadnienia prezentowane w dwóch pierwszych rozdziałach mogłyby być z powodzeniem zawarte w jednym, który gromadziłby najważniejsze informacje na temat ustroju wewnętrznego państwa, wpływających na jego kształt czynników oraz ich przełożenia na aktywność Rosji w środowisku międzynarodowym. Zbytne skupienie się na kwestiach wewnętrznych (np. rozbudowany przez Minkinę opis metod działania Federalnej Służby Bezpieczeństwa) przesłania najważniejszy cel książki, czyli ukazanie rywalizacji Rosji z Zachodem. Mocną stroną dwóch pierwszych rozdziałów jest niezbędne do zrozumienia ekspansywnej polityki rosyjskiej przedstawienie mentalności rosyjskiej, przejawiającej się w takich aspektach, jak przywiązanie do mocarstwowości czy nostalgia za ZSRR (s. 33–45).

Rozdziały trzeci i czwarty poświęcone są już *stricte* stosunkom Federacji Rosyjskiej z krajami Zachodu. Pierwszy z nich — prezentujący punkty sporne w tych relacjach — przedstawia rywalizację Moskwy i Zachodu na obszarze poradzieckim, szczególnie w kontekście ukraińskim (s. 87–95), oraz kwestię rozszerzenia NATO, będącą w latach 90. i na początku XX w. największym punktem zapalnym między stronami (s. 107–124). Poziom merytoryczny rozdziału można określić jako wysoki. Prezentuje on argumenty, którymi posługują się w tym sporze obie strony. Autor ukazuje np. silnie obecną wśród Rosjan traumę, będącą rezultatem rozpadu ZSRR, która w połączeniu z jawnym lekceważeniem pokonanej w zimnej wojnie przez Zachód Rosji nasila chęć rewanżu (s. 99), co — w oczach rosyjskich decydentów — usprawiedliwia agresywne działania ich kraju w przestrzeni międzynarodowej. Minkina kładzie szczególny nacisk na brak wzajemnego zrozumienia między stronami, czego rezultatem są obecne napięcia. W rozdziale trzecim autor w dokładny sposób opisuje największe problemy istniejące w relacjach Rosji z Zachodem i w odróżnieniu od wielu innych analityków jest nastawiony krytycznie również wobec polityki uprawianej po zakończeniu zimnej wojny przez państwa i organizacje określane jako „zachodnie”, np. Minkina zarzuca NATO m.in. zbytne zideologizowanie myślenia o Rosji (s. 136), wyrażające się w ocenie tego państwa według kryteriów wypracowanych przez Zachód, oraz jej lekceważenie, co nasilało u Rosjan nie tylko uprzedzenia, ale i otwartą chęć przeciwdziałania podejmowanym przez rywali działaniom.

Rozdział czwarty „Rosja–Zachód — małżeństwo z rozsądku” stanowi swoiste podsumowanie przemyśleń autora zawartych w poprzednich rozdziałach. Profesor Minkina, pomimo wyczerpującego przedstawienia różnic determinujących napięcia na linii Zachód–Moskwa, zakłada, że do otwartego konfliktu między stronami jednak nie dojdzie. Stawia śmiałą tezę, że obydwie strony potrzebują siebie nawzajem (s. 138–148). Rosja jest państwem słabym ekonomicznie. Jej

gospodarka opiera się na eksporcie surowców, dla których najważniejszym rynkiem zbytu jest Zachód. Dla Europy Zachodniej Rosja jest z kolei najważniejszą dostawcą kopalin energetycznych, o czym mogą świadczyć podpisywane porozumienia (s. 140). Jednocześnie autor zwraca uwagę na aspekt swoistej przydatności Rosji dla Zachodu — wskutek wydarzeń z roku 2014 stała się ona *sui generis* motorem i odnowicielem współpracy transatlantyckiej (s. 148–161). Agresywne zachowanie Moskwy na arenie międzynarodowej wymusiło podjęcie konkretnych działań przez współpracujące w ramach NATO państwa — od zobowiązań wyrażonych m.in. w Deklaracji Transatlantyckiej, po starania pozwalające na zniwelowanie agresywnej polityki rosyjskiej, jak zwiększenie wydatków obronnych (s. 154–155). Minkina zwraca uwagę także na inny przejaw potrzeby obecności Moskwy na gruncie kształtowania relacji z państwami zachodnimi — bez Rosji, będącej choćby z racji swojej terytorialnej wielkości predestynowaną do odgrywania istotnej roli w stosunkach międzynarodowych, rozwiązanie wielu najważniejszych trapiących społeczność ogółnoświatową problemów nie jest możliwe. Na poparcie tej tezy Minkina przytacza konflikt syryjski (s. 172–173, 177), którego Moskwa jest aktywnym uczestnikiem. Ten sam wniosek autor powtarza w ostatnim podpunkcie rozdziału czwartego, w którym prognozuje możliwy wzrost napięcia pomiędzy stronami, zakończony według Minkiny manewrami, zmierzającymi do jego minimalizacji (s. 161–174).

Reasumując, poleciłabym pozycję Mirosława Minkiny wszystkim pragnącym zrozumieć aktualną sytuację Rosji na polu stosunków międzynarodowych, szczególnie w kontekście skomplikowanych relacji z państwami zachodnimi. Książka w sposób wyczerpujący prezentuje najważniejsze aspekty tej swoistej zimnej wojny, kładąc szczególny nacisk na obszar poradziecki oraz Europę Środkowo-Wschodnią. Pozycja umożliwia także zapoznanie się z nieczęsto przytaczanym spojrzeniem na rolę Moskwy w kontekście samookreślenia miejsca krajów Zachodu w międzynarodowym systemie — Rosja zmusza te państwa do ciągłej jego redefinicji, przyczyniając się do ich permanentnego rozwoju. Minkina patrzy na relacje rosyjsko-zachodnie jak na swego rodzaju system, w którym jego elementy są wzajemnie sprzężone.

Praca ta pozwala zrozumieć mechanizmy rządzące obecną rywalizacją o wpływy rozgrywaną między Rosją a Zachodem oraz pokazuje, iż nie ma ona charakteru jednowymiarowego — każdy z kontrpartnerów przyczynił się do obecnego napięcia: Moskwa poprzez swoje nieobliczalne zachowanie na obszarze poradzieckim, Zachód przez traktowanie Rosji jako uczestnika stosunków międzynarodowych drugiej kategorii. Wśród nielicznych minusów pozycji wymienić można język, którym książka jest napisana — z jednej strony jest on dość przystępny, dzięki czemu możliwe jest szybkie zrozumienie i przyswojenie najważniejszych jego elementów, z drugiej zaś Minkina często posługuje się językiem zbliżonym do publicystyki, a nawet powieści szpiegowskich, co szczególnie widoczne jest w części rozdziału pierwszego, poświęconej rosyjskim służbom bezpieczeństwa. Do błędów językowo-stylistycznych zaliczyć można powtórzenia (np. słowa „cierpliwość” i „byłoby”, s. 100) oraz uchybienia w konstrukcjach zdaniowych (np. zwrot „zniosła Janukowicza”, s. 102–103). Niemniej jednak pozycja Mirosława Minkiny jest warta przeczytania i może okazać się interesująca zarówno dla osób pragnących poznać przyczyny, przebieg oraz możliwy przyszły obraz rywalizacji pomiędzy Rosją i Zachodem od jej początków, jak i dla obeznanych z danym problemem, chcących przeanalizować nowy, nieczęsto przytaczany w Polsce punkt widzenia.

Olga Jastrzębska

ORCID: 0000-0001-6476-7073